

УДК 394(=133.1)(497.11)»1934/19492(093.2)
316.728(=133.1)(497.11)»1934/19492(093.2)
929.52 ПЛЕЈУСТ

СВАКОДНЕВИЦА ФРАНЦУСКЕ ПОРОДИЦЕ ПЛЕЈУСТ У СРБИЈИ И ЈУГОСЛАВИЈИ (1934–1949)

Мр Владимир Љ. ЦВЕТКОВИЋ
Институт за новију историју Србије

АПСТРАКТ: рад представља покушај да се на основу расположиве архивске грађе и применом метода оралне историје реконструишу сви аспекти свакодневног живота једне француске породице у Србији и Југославији, као и њено искуство интеграције у локалну заједницу.

Кључне речи: *Француска, Србија, Југославија, породица Плејуст, свакодневица, економски односи, Смедеревска Паланка*

Присуство страног капитала, који је био неопходан српској и југословенској индустрији која се у периоду између два светска рата налазила у повоју, није представљало само економску чињеницу. Тачније, присуство страног капитала из развијених европских земаља имало је и своју друштвену димензију, која се огледала у краћем или дужем боравку људи који су тим капиталом управљали или који су радили као стручна радна снага, техничка интелигенција или управно особље у предузећима у власништву странаца. Присуство тих људи у српској и југословенској средини доводило је до неизбежног сусретања култура и традиција народа који су живели на два пола цивилизацијски, верски и културно подељене Европе, понекад удаљени хиљадама километара. У том смислу ни француски капитал није представљао изузетак. Французе је било могуће наћи свуда где су постојали рудници или предузећа у власништву њихових сународника, од Београда и Трбовља до Борског рудника. Иако су у овим местима постојале релативно бројне француске колоније, учинило нам се интересантнијим рекон-

струисати живот једне француске породице у такозваној „малој”, изолованој средини као што је Смедеревска Паланка, где су Французи били малобројни и стога више упућени на локалну заједницу са којом су морали да се саживе мењајући најпре себе и своје навике. Те промене су у неким сегментима свакодневног живота биле веће а у неким мање али су свеједно допринеле да се породица Плејуст током свог петнаестогодишњег боравка у Југославији потпуно интегрише у нову друштвену средину.

Смедеревска Паланка: нови дом породице Плејуст

Током XIX века изградња железничких пруга у Европи донела је неслућени привредни напредак и отворила човечанству нове перспективе. Мала и заостала Србија, која није била у стању да сама изгради железничку пругу која би преко њене територије повезала Европу и Турску, постала је препрека развоју европског саобраћаја. Због тога је на њу вршен притисак да што пре уз помоћ иностранства изгради пругу – што је најзад и довело до појаве првог воза у Србији. Тај први српски воз ушао је у станицу Паланка 1887. године.¹ Од тог тренутка почиње процес претварања насеља типа турске касабе у варошицу која привлачи нове становнике који са собом доносе и процват трговине и занатства.

Са променама које је донела железница полако је и сама варош почела да мења свој лик и да добија објекте од великог значаја за њене становнике који су их градили, понекад, и по цену великих задуживања. Крајем XIX века подигнута је велика црква коју је осликао познати сликар Стева Тодоровић, затим нова зграда основне школе, као и низ кућа богатијих Паланчана које су вароши давале отменији изглед.² Постојање железничке везе са Београдом и Нишом сигурно је утицало на српску владу да се одлучи да у Паланци, у непосредној близини железничке станице, сагради велику касарну у коју је после Првог светског рата смештен Пети коњички пук „Краљице Марије”.³ То је такође деловало подстицајно на развој града који је, у лику официра и војника, добио нове потрошаче и становнике са својим специфичним потребама. Смедеревска Паланка је, дакле, крајем XIX и почетком XX века захваљујући железници променила свој лик. Почетком Првог светског рата Смедеревска Паланка се по први пут срела са авијацијом. Истовремено, то је био и први познати дужи боравак неке групе Француза у Паланци и околини. Наиме, у рано пролеће 1915. године у Паланку је дошла француска ваздухопловна ескадрила, која је била једина у целој Србији.⁴ Авиони су стигли расклопљени тј. спаковани у сандуке

¹ Бранко Перуничкић, *Смедеревска Паланка и околина*, Београд, 1980, стр. 75.

² Исто, стр. 15.

³ Mile Vjelajac, *Vojska Kraljevine SHS/Jugoslavije 1922–1935*, Beograd, 1994, str. 302.

⁴ З. Павловић-Томашевић, М. Милић, *Град на Јасеници*, Београд, 1972, стр. 75.

допремљене железницом. Монтажа је затим обављена на једној оближњој ливади, под шатором, где су радили француски војни техничари уз помоћ двојице српских официра. Са импровизованог аеродрома на градском ва-шаришту Рудине, командант ескадриле, мајор Роже Витра, 2. априла 1915. године обавио је први лет из Паланке према Крагујевцу, где је реферисао српској Врховној команди.⁵ Авиони су затим редовно узлетали из Паланке да би вршили извиђања на фронту. Такође, у једном од околних села била је у то време смештена и француска лекарска мисија.

Непосредно после Првог светског рата Смедеревска Паланка је имала још неколико сусрета са Французима поред оног из 1915. године када су у њој боравили француски авијатичари. Током новембра 1918. године, после пробоја Солунског фронта, кроз Паланку су прошле јединице француске Источне армије, које су свечано поздрављене у граду. Некима од њих који су се лечили у привременој болници у Паланци у најлепшој успомени остала је хуманост, доброта и пријатељство локалних болничарки које су их неговале са нарочитом пажњом.⁶ Само неколико година касније у Паланку су стигли и Французи који су у њој живели стално по неколико месеци или година. У питању су били стручни радници и пословође у фабрици за поправку и производњу железничких вагона *Јасеница АД* која је основана 1923. године. Фабрика је била у већинском власништву француског капитала па је већи део управе и стручне радне снаге био ангажован директно у Француској. Они који су долазили на краће време обично су били сами док су они, попут пословођа или директора фабрике, који су у Паланци боравили више година са собом водили и своје породице. Сви они обично су становали у кругу саме фабрике или у њеној близини али није била реткост срести их и на улицама града.

Међутим, највећу манифестацију француско-српског пријатељства у међуратном периоду за Смедеревску Паланку и њену околину представљала је посета делегације Гренобла, Лиона и Шамберија почетком јуна 1926. године коју су чинили сенатори из тих градова и ратни ветерани који су се борили на Солунском фронту. Делегација је у Паланку, с намером да упозна „срце Србије” тј. Шумадију, стигла из Београда где је већ боравила неколико дана. Њихов дочек у Паланци, према извештачу *Политике*, био је грандиозан. Французе је дочекало преко 20.000 људи из Паланке и околине, па чак и селаци из удаљених села суседног смедеревског среза.⁷

Боравак ове француске делегације у Смедеревској Паланци 1926. године оставио је најдубљи утисак на њене грађане. Они су нарочито

⁵ Исто.

⁶ Историјски архив Верослава Вељашевић у Смед. Паланци (даље: ИАВВ), Заоставштина Персиде Шишковић, Писмо капетана Bussya Персиде Шишковић, новембар 1918. године.

⁷ *Политика*, бр. 6509, 8. јун 1926. године, стр. 5.

били почаствовани тиме што је управо њихов град одабран да једини, поред Београда, угости Французе. Посета је дуго потом коментарисана и препричавана у граду и околини. Тај, за Смедеревску Паланку, велики друштвени догађај учврстио је у свести њених грађана осећај захвалности и пријатељства према Француској, који је и иначе тих година био део државне идеологије Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и који је широко популарисан. Све то допринело је да Паланка у периоду између два светска рата, иако тек варош, буде изразито франкофилски расположена средина. У таквој средини обрела се 1934. године, у потрази за послом, француска породица Плејуст (Playoust).

Долазак породице Плејуст у Смедеревску Паланку

Породица Плејуст о којој је реч била је релативно бројна. Чинили су је Анри Плејуст старији са супругом, тројица синова и једна кћи, од којих су двојица синова већ била ожењена и имала своје породице. Сви потичу из града Туркоана, на самој француско-белгијског граници, у близини Лила, који је као центар текстилне индустрије био познат још из средњовековних времена.⁸ Анри Плејуст је у Туркоану био угледна личност и успешан привредник. Био је председник локалног огранка Удружења ветерана Првог светског рата, званичник у Цивилном суду и носилац Легије части; заједно са синовима, инжењерима, водио је сопствено предузеће за израду и поправку текстилних машина, које се узгред бавило и изработом друге металске робе за потребе одржавања машинског парка текстилних фабрика. Међутим, због недостатка послова услед велике економске кризе почетком 30-их година 20. века, али и због проширења породице, фабрика више није могла да обезбеди лагодан живот за читаву породицу. Анри Плејуст је зато решио да за своје производе потражи ново тржиште и део постројења пресели у иностранство. Избор је пао на Југославију, земљу за коју се у Француској сматрало да има велике потенцијале за привредни развој и где је било могуће остварити солидну зараду уз релативно мала улагања. Тако се породица Плејуст, почетком 1934. године, нашла у Југославији, тачније у Смедеревској Паланци. Избор Смедеревске Паланке није био случајан. Поред постојања већ поменуте мале колоније Француза која је као инжењерско, управно и стручно особље *Јасенице АД* боравила у Паланци, на Анрија Плејуста је одлучујуће утицала близина и добра железничка веза са Београдом, великим

⁸ Архив Југославије (даље: АЈ), фонд Министарства трговине и индустрије Краљевине Југославије (65), фасцикла 996, архивска јединица 1846, Министарство иностраних послова КЈ Министарству трговине и индустрије КП Бр. 4871, 1. јун 1933. године, стр. 1.

административним и привредним центром али и седиштем француске дипломатске мисије од које је могао да тражи и добије евентуалну заштиту или помоћ у земљи која је за њега представљала непознаницу. Управо ови разлози географске и саобраћајне природе натерали су га да одустане од првобитне намере да се настани у Бору, иако је тамо постојала неупоредиво већа француска колонија.

У Југославију је 1934. године дошло осам чланова породице Плејуст: Анри Плејуст са супругом и шеснаестогодишњом ћерком Маријом - Мими и њихов најстарији син Анри Плејуст млађи са троје деце и супругом у другом стању. Неколико месеци по њиховом доласку рођен је и најмлађи, девети члан породице, четврто дете Анрија млађег. Пресељење фабрике и дела породице из Француске у Југославију представљало је готово авантуру. Прво је у Југославију у два наврата путовао Анри Плејуст да би припремио долазак остатка породице, месец дана касније. Све потребне фабричке машине, али и сав намештај, покућство и гардероба спаковани су у неколико железничких вагона и као специјална композиција допремљени у Југославију. Претходно, Анри Плејуст је морао да среди законске формалности у вези са допремањем машина и алата из Француске. Уз помоћ и на интервенцију француског посланства у Београду успео је да за своја постројења испослуже ослобађање од плаћања царине.⁹ Ове царинске погодности Анри Плејуст је добио под условом да ништа од привредног инвентара који је том приликом увезен нема права да отуђи две године од дана увоза у Југославију. Најзад, морао је и да озакони свој и боравак своје породице у самој Смедеревској Паланци. Дозволу боравка за себе и своју породицу добио је на основу претходне дозволе Министарства трговине и индустрије за подизање фабрике, што је био довољан основ за локалне власти у Паланци.¹⁰

Неколико дана касније, удобним *Симпломом* Београд су стигли остали чланови породице, где их је сачекао отац. Први сусрет са новом средином био је релативно непријатан, будући да су Французи, неприпремљени на наше услове путовања железницом, пропустили да затворе прозоре у Рипањ-тунелу и умало се погушили од дима.¹¹ Успут су се чудили, за њихове појмове, изузетно малим зградама железничких станица на прузи Београд – Ниш. Одмах по доласку морали су да се побрину за смештај, за инсталацију машина, запошљавање радника. Пре доласка, Анри Плејуст је са управом *Јасенице АД* склопио пословни договор о изнајмљивању једне фабричке

⁹ Историјски архив Београда (даље: ИАБ), фонд Трговачког суда у Београду (даље: ТС), кутија 838, предмет По 208/37, Министарство финансија Краљевине Југославије царинарници Београд бр.12711/IV, 9. мај 1934. године.

¹⁰ ИАБ, ТС, кут. 838, По 208/37, Уверење о дозволи боравка Општине паланачке бр. 3894, 16. април 1934. године.

¹¹ Ауторизовани текст допуне интервјуа са Маријом Паулом Благојевић (рођ. Playoust), у поседу аутора, јун 2000. године, стр. 2 (даље: Марија Паула Благојевић II).

хале и две канцеларије за потребе свог предузећа, и једног стана за смештај породице. У тим просторијама почео је нови пословни живот *Предузећа Анри Плејуст* али и нови живот породице Плејуст.

Предузеће Анрија Плејуста основано је првобитно у Туркоану још 1860. године, али је он његов власник постао 1903. године од када је пословало под његовим именом.¹² Специјалност предузећа била је израда и резање неколико врста зупчаника (прави, хеликоидални, пужеви, конусни и зупчасте шипке) са чиме је настављено и по пресељењу у Југославију. Предузеће Анрија Плејуста било је донекле комплементарно са *Јасеницом АД*, јер се бавило општом механиком, израдом зупчаника и котлова, а поседовало је и једину новоподигнуту ковницу у Краљевини Југославији у периоду између два светска рата. Међутим, сарадња са *Јасеницом АД* није дуго трајала. Већ 1936. дошло је до спора између две фирме, који је доспео и пред Трговачки суд у Београду.

Својеврстан „француско-француски” спор руководства *Јасенице АД* и *Предузећа Анри Плејуст* у виду три судске парнице вођене пред Трговачким судом у Београду окончан је вансудским споразумом две стране које су о томе само обавестиле суд.¹³ Иако су тужбе Анрија Плејуста и његовог сина повучене, ипак је дошло до дефинитивног раскида сарадње и до трајног захлађивања односа. *Предузеће Анри Плејуст* је напустило просторије *Јасенице АД* и задржало све своје машине, моделе и цртеже.¹⁴ Све ове инсталације смештене су током 1938. у просторије тзв. Кризбаховог млина у Смедеревској Паланци који је, заједно са плацем, Плејуст купио. После неколико месеци припрема, на новој локацији, производња је обновљена почетком 1939. године.¹⁵

Иако је спор унутар мале француске колоније у Смедеревској Паланци решен на „пријатељски” начин, он ипак показује да су Французи у Југославији попримили и понешто од традиционалног српског менталитета пошто су уместо међусобне подршке и солидарности између сународника који су се налазили у страниој земљи изабрали пут сукобљавања и непријатељства. Овај симптоматичан „француско-француски спор” пресудно је утицао на живот породице Плејуст јер су након њега њихови односи са земљацима у Смедеревској Паланци трајно захладнели, а они много више него до тада били упућени на своје српске суграђане.

¹² АЈ, 65-554-1274, Упитник Министарства трговине и индустрије за 1939. годину, II табела, стр. 1.

¹³ ИАБ, ТС, кут. 837, По 150/37, Заједнички поднесак странака, 14. јануар 1938. године, стр. 1.

¹⁴ АЈ, 65-554-1274, Предузеће Анри Плејуст команданту Дунавске дивизијске области у Београду бр. VIII-8865, 23. јул 1938. године, стр. 1.

¹⁵ Исто, стр. 2.

Свакодневица породице Плејуст

Пресељење у Југославију, за њих до тада готово непознату земљу, донело је породици Плејуст велике промене у начину живота, пре свега оног свакодневног. Живот у провинцијском градићу на Балкану потпуно се разликовао од оног на који су до тада били навикли. У Француској, породица Плејуст је живела угодним животом ситне буржоазије, користећи све погодности које је он собом носио. Сви заједно живели су на имању удаљеном десетак километара од Туркоана, у великој кући са десетак соба, са послугом, са пространим двориштем са вештачким језерцем. Имали су и ауто и возача. Две године пред долазак у Југославију, кад су се двојица Анријевих синова оженила и отишла од куће, остатак породице сели се у центар града, у модеран стан у новоградњи, са централним грејањем, текућом водом, телефоном и сличним погодностима.¹⁶ У Југославији, међутим, морали су да се прилагоде условима које су затекли у Смедеревској Паланци.

У то време, Паланка је била типична србијанска варошица, блатњавих улица и са неколико низова једноличних приземних кућа чију је визуру нарушавало тек неколико виших зграда: велика црква, Среско начелство, Суд и неколико лепших кућа у власништву локалне елите – лекара, трговца и адвоката. Такво насеље, са једва две пристојно калдрисане улице, свакоме ко је долазио из крајева где су услови живота били неупоредиво бољи одавало је утисак сиромаштва и заосталости. Ипак, у градићу се у међуратном периоду осећао снажан полет и жеља да се искорачи напред ка модерном и да се изађе из заосталости. Снажан подстрек тим настојањима дало је оснивање *Јасенице АД* као првог правог индустријског објекта у Паланци, после чега у до тада хомогену средину, због потреба фабрике за стручном радном снагом, почињу да долазе неки „нови људи” који су почели да је мењају. Пре свега из северозападних крајева нове државе, али и из иностранства. Долазили су Немци, Мађари, Чеси, Пољаци, Јевреји, али су најбројнији били Хрвати који су долазили из већих привредних центара Хрватске, попут Загреба или Славонског Брода. Присуство странаца, којих је заједно са члановима породица било око 200–250, било је приметно, поготово ако се узме у обзир да је читав градић бројао непуних 5.000 становника. У тој и таквој Смедеревској Паланци настанила се деветочлана породица Анрија Плејуста, која је такође чинила део тих „нових људи” који су били заслужни за њен напредак у међуратном периоду.

И поред великог труда, они нису успели да пронађу смештај који би им у потпуности одговарао. Најважније им је било да стан има текућу воду и струју. Међутим, наћи такву кућу у Паланци, а која је још била

¹⁶ Марија Паула Благојевић II, стр. 2.

расположива за издавање, није било нимало лако. Стамбене прилике у граду и стандард становања били су на нижем нивоу од оног на који су новопридошли Французи били навикли. Већина кућа у Смедеревској Паланци у међуратном периоду припадала је такозваном типу куће „са три одељења”, која се обично састојала од предсобља и још две собе.¹⁷ Такве куће биле су најчешће грађене од набоја, са конструкцијом од дрвених греда. Подови у њима били су од земље која је прекривана грубо тканим простиркама преко којих се газило. Боље стојећи грађани и занатлије почели су у периоду између два светска рата да граде куће „на Г”, односно са основом у облику ћириличног слова „г” које су грађене од печене цигле. У тим кућама подови су били прекривени патосом и биле су знатно удобније за становање. Само неколико највиђенијих и најбогатијих трговаца имало је велике и комфорне куће али су и оне биле приземне. Изузетак је представљала кућа трговца Љубише Швабића која је једина у граду имала приземље и два спрата па је добила надимак „тростратница”.¹⁸ Оно што је заједничко за све три врсте кућа јесте да нису имале електрично осветљење све до средине двадесетих година када је у Паланци изграђена приватна електрична централа. Такође, у граду није постојао јавни водовод нити канализација па су се сви водом снабдевали из јавних (општинских) или приватних бунара. Због оваквих стамбених услова у граду породица Плејуст није имала друго решење осим да се одлучи за привремени смештај.

По доласку, породица је прво живела у једном стану који је припадао *Јасеници АД*. Како је тај стан био мали за све, породица Анрија Плејуста млађег, чија жена је била пред порођајем, изнајмила је кућу доктора Пазарца у Француској улици, која је тај назив, иначе, добила у част већ поменуте посете француских ветерана 1926. године. То је била лепа кућа са сопственим водоводом, са каљавим пећима за грејање и струјом.¹⁹ Остатак породице, Анри Плејуст старији са супругом и ћерком Мими наставио је да живи у старом стану. Након спора са пословодством *Јасенице АД* и раскида пословне сарадње, морали су да се из тог стана иселе. Пошто су за смештај фабрике купили напуштени млин са великим двориштем, тамо су реновирали један део постојећег простора, начинивши стан са три простране собе, кухињом и купатилом, у коме је становао Анри Плејуст млађи са својом породицом, док су остали изнајмили кућу са окућницом у самом центру града.²⁰ Иако ови стамбени простори нису били сасвим одговарајући навикама Француза, они су успели да у њима наставе свакодневни живот приближан ономе у

¹⁷ Ауторизовани текст интервјуа са Александром Митровићем (у поседу аутора), август 2000. године, стр. 1–2, (даље: Александар Митровић).

¹⁸ *Исто*, стр. 2.

¹⁹ Марија Паула Благојевић II, стр. 3.

²⁰ *Исто*.

домовини. Оба домаћинства одисала су специфичним шармом, будући да су била намештена стварима, теписима, лустерима и сликама донетим из Француске. Оба домаћинства такође су поседовала намештај за потребе свих просторија у кући односно за дневну, спаваћу собу, трпезарију и кухињу.

Просечна градска породица у Смедеревској Паланци, међутим, није имала толико намештаја. Обично је свака кућа имала такозвану „велику собу” или „славску собу” у којој се налазио сто са неколико столица, орман и комода.²¹ Она је служила искључиво за примање гостију и била је стално намештена. Централна просторија у којој се одвијао највећи део породичног живота била је кухиња у којој се кувало, прало, купало и у којој су најчешће спавала деца. У њој се могао наћи шпорет на дрва, сто за ручавање, ормарић за посуђе, кревет и умиваоник. Трећа просторија била је спаваћа соба родитеља, скромно намештена са два кревета, столом и једном пећи за грејање.²²

Попут само неколико богатијих трговачких породица у Паланци, домаћинство старијег Плејуста имало је послугу. Обично једну жену која је кувала и спремавала кућу и послужитеља, који је бринуо о одржавању куће и дворишта, као и о пару коња које су били принуђени да држе. Наиме, одмах по доласку стари Плејуст је купио аутомобил „форд”, али је већ исте јесени био принуђен да га замени за коње и фијакер јер се ауто на блатњавим улицама често заглављивао.²³ У почетку је у комуникацији са послугом постојао велики проблем, тј. језичка баријера, која је савладана тако што је као послужитељ запослен извесни Чедо Машић који је добар део Првог светског рата, после рањавања, провео у Француској и тамо солидно научио француски језик.²⁴

Након краћег периода привикавања на нове услове, кућа је почела да живи по устаљеном дневном ритму. Устајало се рано, око 7 сати. Након доручка, који је служен у 8 сати, отац је одлазио у фабрику а са њим је често ишла и ћерка Мими, која је помагала оцу и брату радећи као секретарица и дактилограф. Госпођа Плејуст, за то време, одлазила је са куварицом и послужитељем на пијаци ради набавке намирница потребних за спремање ручка, који је служен тачно у 12 сати. То су биле њене основне обавезе кад је у питању руковођење домаћинством, јер је све остало – кување, спремање куће и прање и пеглање веша – било поверено послузи. Након краћег одмора, отац се поново враћао на посао, а остали су остајали код куће. Касније поподне, опет би се сви окупљали да заједно проведу слободно време.

²¹ Александар Митровић, стр. 4.

²² Исто.

²³ Марија Паула Благојевић II, стр. 4.

²⁴ Исто, стр. 3.

Дан се завршавао вечером у 7 сати увече, након чега су се сви одмарали и спремали за починак.²⁵

Овај аспект свакодневице породице Плејуст није се много разликовао од свакодневице већине породица у граду. Он је највише наликовао животу у занатлијским породицама. Старешине таквих породица устајале су веома рано, доручковале око 7 сати и одлазиле у радњу. Затим су устајала деца која су после доручка одлазила у школу. Код куће су остајале само домаћице које су спремале ручак. Породица се поново окупљала у 12 сати када се ручало. После одмора, домаћин је поново одлазио у радњу а деца су добијала задужења у кући која су се углавном сводила на доношење воде, цепање дрва и слично. У 6 или 7 сати увече старешина породице би долазио кући на вечеру и затим до времена за спавање читава породица је проводила време заједно разматрајући неке евентуалне проблеме или се договарајући о обавезама за сутрашњи дан.²⁶

Као што су, услед околности у којима су живели у Југославији, чланови породице Плејуст кориговали неке своје навике кад је у питању било становање, тако су морали да коригују и неке навике кад је у питању била исхрана. Они су у Француској навикли на лаку исхрану са мало меса, масноће и зачина, на једноставна али укусна јела. Од куварице Марице, Хрватице из околине Чаковца, тражили су да им спрема лакшу храну. Госпођа Плејуст ју је учила како се спремају нека француска јела, али је и сама била спремна да научи како се спремају неки локални специјалитети.²⁷

За доручак је готово увек служено исто: кифле, путер и кафа. Ручак је био знатно обилнији, са незаобилазном чашом вина. На столу се често налазила нека салата и доста поврћа.²⁸ Међутим, Французи у Смедеревској Паланци нису могли да нађу све намирнице које су навикли да једу. Увек су могли да нађу обично поврће – лук, кромпир и слично, али поврће попут карфиола, шпаргли или артичока није било могуће набавити. Сва јела, без изузетка, спремана су на путеру или евентуално на уљу, али никада на масти. Сваког петка, спремала се риба или речни ракови, с тим што нису били задовољни њиховим квалитетом, јер су у Француској били навикли више на морску рибу коју у овим континенталним крајевима нису могли лако да набаве. Такође су имали проблема са набавком квалитетног говеђег меса, а нарочито са набавком коњског меса, које је у Француској деликатес.²⁹ Пошто

²⁵ Ауторизовани текст интервјуа са Маријом Паулом Благојевић и Маријом Јаковљевић, у поседу аутора, јул 2000. године, стр. 2, (даље: Марија Паула Благојевић и Марија Јаковљевић).

²⁶ Александар Митровић, стр. 12.

²⁷ Марија Паула Благојевић и Марија Јаковљевић, стр. 2–3.

²⁸ Марија Паула Благојевић II, стр. 4.

²⁹ Исто.

је Анри Плејуст старији био пасионирани ловац, на столу се често налазила и дивљач – углавном зечеви и фазани, који су спремани са вином.³⁰

Иако им је много тога недостајало у исхрани, много тога новог су по први пут пробали. Ратлук, који им се толико свидео, куповали су на килограме, а једино са њим су могли и да поднесу за њих прејаку, турску кафу. Омиљене су им биле и лубенице које не успевају на северу Француске, а које су, још неуки, у почетку посипали шећером! Најтеже су им падали одласци на вечере на којима из пристојности нису одбијали било шта што им се понуди, а након што би пробали сва јела – гибаницу, супу, масну сарму и још масније прасеће печење и торте, остајали би читавог наредног дана у кревету и лечили се; временом су се ипак сви навикли и на локалну кухињу, па је у кући спремана мешавина француских и домаћих јела. Нека од домаћих јела која су се повремено спремала и у кући Плејустових била су српски пасуљ, пуњене паприке, сарма и гибаница.³¹

Иако су били спремни да пробају локалне специјалитете и да понеки од њих уврсте у свој репертоар јела, ипак су промене навика у исхрани које су Французи донели из домовине претрпеле минималне измене. На том пољу, чини се, прожимање двеју култура није било дубоко. Разлог томе су биле дијаметрално супротне навике српског становништва чија се исхрана у то време базирала на већим количинама хлеба и теста, на свињској масти и јаким зашршкама. Просечна градска породица у Паланци двадесетих и тридесетих година прошлог века хранила се на такав, традиционални начин. За разлику од сеоског становништва, основу исхране је представљао пшенични хлеб док је кукурузни био на јеловнику само онда када су спремана јела од киселог купуса.³² У градским кућама спремано је обично три obroка дневно док су ужину добијала евентуално деца. У исхрани је доминирало свињско месо од кога су најчешће прављена јела попут пасуља са кобасицом или сланином, киселог купуса, подварка, сарме, паприкаша и ђувеча. Посластице су се налазиле на столу релативно ретко. Пошто су за њих највише била заинтересована деца, слаткиши су у већини градских породица прављени четвртком и недељом када деца нису ишла у школу. То су биле једноставне посластице попут пита или такозваних „бућкаваца”, „мафиша” или крофни.³³ Већи део намирница које су биле потребне обезбеђивала је свака породица из сопствене производње. Иако је у питању била градска средина, било је дозвољено држање свиња и живине а свака кућа је неизоставно спремала и зимницу са незаобилазном кацом киселог купуса. Исхрана се разликовала једино у време постова, мада се у

⁰ Марија Паула Благојевић и Марија Јаковљевић, стр. 3.

³¹ Исто, стр. 2.

³² Александар Митровић, стр. 6.

³³ Исто.

већини кућа нису постили читави постови већ само једна или две недеље. Тада су спремана јела без меса и без задршке пошто се уље углавном није ни користило.³⁴

За разлику од стамбених прилика и исхране, одевање чланова породице Плејуст није се мењало под утицајем нове средине. У делу Француске из кога су потицали, одевање је увек било скромно и надасве практично, без шешира и сличних модних детаља. Дobar део гардеробе жене су шиле саме, од купљеног штофа, о чијој цени су итекако водиле рачуна.³⁵ Одећа је била класична грађанска, без сувишних детаља, али увек уредна. Чак и кад су одлазили у госте нису се свечано облачили, па им се дешавало да изгледају скромније од домаћина, док је у Француској владало сасвим друго правило – домаћица и домаћин су се тамо намерно одевали скромније да не би евентуално засенили госте и тако им причинили непријатност. Иако су Французи у Паланци имали понекад утисак да су се остали грађани одевали чак боље од њих, то је могло да важи само за танак слој боље стојећих грађана попут трговаца, лекара, адвоката и официра, у чијим круговима су се они кретали. Грађанство из редова занатлија, ситних трговаца и чиновника одевало се знатно скромније. Углавном је преовлађивало такозвано „грађанско одело” мада од штофа скромнијег квалитета.³⁶ Жене-домаћице су код куће најчешће носиле нарочите сукње, такозвана „рекла”, док су хаљине носиле само у свечанијим приликама. Код деце чак није била реткост видети закрпе од парчића коже на карактеристичним местима на панталонама или капутићима, све у циљу веће издржљивости и дужег трајања.³⁷ Раширена је била и појава позајмљивања одеће од старије деце у породици или од рођака, нарочито међу сиромашнијим слојевима.

Кад је у питању била здравствена нега и лечење, ова француска породица је имала пуно среће са избором Смедеревске Паланке као места за живот. Ту су, поред неколицине других, ординирали и доктор Милоје Васић и др Манојловић, обојица свршени студенти медицине на париској Сорбони. Обојица су перфектно говорила француски језик, а др Манојловић је чак био и ожењен Францускињом. Поред несметане комуникације, породицу Анрија Плејуста је на ову двојицу доктора упућивало и њихово стручно знање у које су Французи имали пуно поверење и које је далеко превазилазило потребе лекара опште праксе. Будући да су били доброг здравља, њихова помоћ им није била потребна често.³⁸

³⁴ Исто, стр. 7.

³⁵ Марија Паула Благојевић II, стр. 4.

³⁶ Александар Митровић, стр. 10.

³⁷ Исто.

³⁸ Ауторизовани текст интервјуа са Маријом Паулом Благојевић, у поседу аутора, април 2000. године, стр. 3 (даље: Марија Паула Благојевић I).

Ни са школовањем деце није било већих проблема. Након пресељења у Југославију, школовање је прекинула једино Мими Плејуст, најмлађа ћерка Плејуста старијег, па је тај проблем решен тако да је она дописно завршила недостајући четврти разред Лицеја у француској школи у Београду.³⁹ Исте, 1935. године, најстарија ћерка Плејуста млађег пошла је у први разред основне школе у поменутој француској школи у Београду, која је била интернатског типа, и након годину дана, када је солидно научила српски језик, школовање је наставила у локалној основној школи. Њен млађи брат и сестре нису ни полазили у француску школу, већ су одмах похађали наставу у оближњој школи, на српском језику који су одлично научили. Двоје најстарије деце, током боравка у Југославији, завршило је и основну школу и гимназију и положило и велику матуру у Смедеревској Паланци.⁴⁰

Међутим, код задовољавања верских потреба није све ишло тако лако. Породица Плејуст је била католичке вере, која је представљала важан сегмент живота. Нарочито је побожна била старија госпођа Плејуст која је потицала из веома побожне породице. Њен брат се управо у то време заредио, да би након Другог светског рата у Француској постао уважени теолог и кардинал у Буржеу. Други чланови породице имали су знатно еластичнији став према вери. Пошто у Смедеревској Паланци није постојала католичка црква, Французи су били упућени на француску цркву у Београду коју су посећивали приликом значајнијих верских празника. Од тамошњег свештеника тражили су дозволу да посећују локалну православну цркву, али им је он препоручио да то не чине.⁴¹ Након тога преостало им је једино да посећују повремено мисе које су се, обично приликом великих празника као што су Божић и Ускрс, одржавале у касарни Петог коњичког пука „Краљица Марија” а за потребе војника и официра католика.⁴² Осим њих, тим мисама су присуствовали и други Французи и странци католици који су тада живели у граду. Са избијањем Другог светског рата касарна је затворена, па је и та, једина могућност, нестала. Тада је Анри Плејуст старији, у сарадњи са католичким свештеником из Београда, преуредио једну већу просторију у кругу своје фабрике и од ње начинио својеврсну капелу. Повремено је, недељом, долазио свештеник који је држао мису којој су, поред локалних малобројних католика, у великом броју присуствовали Словенци - избеглице који су у Смедеревској Паланци нашли прибежиште.⁴³

³⁹ Исто, стр. 4.

⁴⁰ Исто, стр. 3.

⁴¹ Исто, стр. 4-5.

⁴² Марија Паула Благојевић и Марија Јаковљевић, стр. 5.

⁴³ Ауторизовани текст интервјуа са Љубом Радосављевићем, у поседу аутора, јул 2000. године, стр. 2, (даље: Љуба Радосављевић).

Породица Плејуст у очима суграђана

Иако странци, чланови породице Плејуст на сваком кораку су могли да се увере да су у пријатељској земљи. У време њиховог доласка у граду су још била свежа сећања на посету француских ветерана из 1926. године.⁴⁴ Пошто су свуда радо примани, њихов друштвени живот био је врло интензиван, али је пре свега зависио од познавања српског језика. На примеру учења језика, јасно се могу уочити генерацијске разлике унутар породице. Најстарији чланови породице, тј. Анри Плејуст старији и његова супруга никада нису научили српски језик, осим неколико куртоазних речи. Средња генерација, Плејуст млађи и његова супруга, као и његова сестра Мими савладали су језик без већих проблема, али је у њиховом говору могао да се примети страни нагласак. За разлику од њих, четворо деце Плејуста млађег говорила су српски перфектно, без нагласка, а на том језику су се и школовали. Није био редак случај да су српски језик говорила чак и у кући.⁴⁵ Три генерације у породици такође су се различито прилагодили новој средини. Прилагођавање је било потпуно код најмлађих, делимично код средње генерације а најтеже и површно код најстарије генерације, којој је било и најтеже.⁴⁶

Због проблема с непознавањем језика, првих неколико месеци боравка у Југославији, чланови породице Плејуст били су упућени на своје сународнике које су затекли у Смедеревској Паланци. Најчешће су комуницирали са инжењером Рожеом Пјером и његовом породицом, као и са Андре Мантуом, директором *Јасенице АД*.⁴⁷ Али, како је убрзо дошло до поменутог сукоба између њих, њихови односи су захладнели и свели се на куртоазну комуникацију. Врло добре односе имали су у то време и са домаћим људима који су говорили француски – пре свих са докторима Васићем и Манојловићем, неколицином професора Гимназије и командантом Петог коњичког пука Краљице Марије, извесним Перовићем чије су супруга и ћерка добро говориле француски.⁴⁸

Сви ови контакти одржавани су махом у слободно време, кога није било много, осим недељом. У слободно време, најстарији су имали обичај да се прошетају градом или непосредном околином, затим да у најбољој кафани у граду, хотелу Централ, седну и попију кафу, или код куће прочитају неку књигу или часопис, које је, у својству председника локалног огранка Друштва пријатеља Француске, набављао доктор Васић. На-

⁴⁴ Марија Паула Благојевић II, стр. 2.

⁴⁵ Исто. Марија Паула Благојевић I, стр. 3.

⁴⁶ Исто.

⁴⁷ Исто, стр. 3.

⁴⁸ Марија Паула Благојевић I, стр. 3.

рочито су били одушевљени корзом, на коме су често виђали официре са припасаним сабљама како шетају са супругама, што је за њих био врло интересантан приказ. Симпатичну слику пружао им је и изглед главне улице која је за време шетње корзом била закрчена столовима и столицама изнетим испред кафана који су, због неравног тротоара, стајали накривљени у разним правцима.⁴⁹ Стари Плејуст се није ни у Југославији одрекао своје велике страсти – лова. Из Француске је донео две ловачке пушке и са својој ћерком Мими, која је била једина девојка-ловац у околини, постао регуларни члан ловачког друштва *Јасеница* и редовно одлазио у лов. Његова супруга, старија госпођа Плејуст, живела је најповученије и, за разлику од осталих чланова породице, никада није успела да се интегрише у ново друштвено окружење.

Анри Плејуст млађи био је у слободно време врло активан у спортском животу града, као један од најбољих играча фудбалског клуба *Јасеница*. Још увек млад човек, он је често, са супругом, одлазио на игранке, нарочито зими, а волео је и да шета корзом.⁵⁰ Мими Плејуст, која је у тренутку доласка у Југославију имала једва 16 година, такође се врло брзо уклопила у нову средину. Иако је помагала оцу и брату у фабрици, имала је времена и за дружење, пре свих са ћерком команданта пука. Њих две су заједно ишле у касарну да уче јахање, одлазиле су код Рожеа Пјера да играју тенис на његовом игралишту које је сам саградио. Било је чак и, додуше неуспешних, покушаја скијања на околним брдима.⁵¹ Мими Плејуст је била и члан Соколског удружења, одлазила редовно на вежбе. Соколима се придружила убрзо по доласку у Паланку на наговор своје другарице Соње Перовић која је била члан одраније.⁵² Мими Плејуст је чак била члан женске соколске екипе Смедеревске Паланке на слету у Софији, у Бугарској. О томе постоји и симпатично сведочанство у виду фотографије младе Францускиње у шумадијској народној ношњи.⁵³ И она је, у пратњи другарица, радо одлазила на игранке, где је једном приликом упознала и свог будућег мужа. Игранке, које су често посећивали млађи чланови породице Плејуст, за младе у Смедеревској Паланци између два светска рата представљале су врхунски вид забаве. Биле су организоване обично поводом неког празника или недељом.

⁴⁹ Марија Паула Благојевић II, стр. 5.

⁵⁰ Ауторизовани текст интервјуа са Чаславом Влајићем, у поседу аутора, август 2000. године, стр. 2, (даље: Часлав Влајић).

⁵¹ Марија Паула Благојевић I, стр. 4.

⁵² Ауторизовани текст интервјуа са Маријом Паулом Благојевић о њеном чланству у Соколима, у поседу аутора, новембар 2000. године, стр. 1, (даље: Марија Паула Благојевић III).

⁵³ Исто.

Најлакше су се у нову средину уклопила деца. Са друговима из школе и са децом из комшилука најчешће су време проводили у игри. Деца Плејустових, Клод, Томи, Жаклина и Марина, која су имала велику слободу када је у питању било дружење са друговима из школе и из суседства, ишла су код друге деце, али су и она долазила код њих.⁵⁴ Често су деца остајала на ручку тамо где су се затекла. Долазили су једни другима на рођендане, имендане и сличне прославе, а на њихово дружење гледало се благонаклоно. Није било озбиљних конфликта нити су мали Французи потенцирали своје боље материјално стање у односу на српску децу. Васпитавање деце, иначе, веома је озбиљно схватано у породици. Отац је децу учио да раде, дајући им мале задатке у фабрици, а мајка им је редовно помагала у учењу, да би остали добри ђаци. Сви су се трудили да деца знају када је време за учење, за рад а када за игру и забаву.⁵⁵

Још један од популарних видова забаве биле су и породичне посете пријатељима, нарочито у време слава. Тај обичај Французи су упознали тек по доласку у Југославију и веома им се допао, па су се радо одазивали позивима на славе. Гостопримство су узвраћали обично поводом Нове године, када су у своју кућу позивали људе код којих су били на слави.⁵⁶

Слава је представљала важан догађај у животу сваке породице у Паланци. Она је представљала и значајан друштвени догађај пошто се тог дана у кући окупљао велики број људи, од рођака, пријатеља, пословних сарадника и колега до суседа. Кроз кућу слављеника умело је у то време да продефилује и више десетина људи с обзиром на то да се начин прославе славе у граду у то време веома разликовао од начина на који се она данас слави.⁵⁷ Градска слава се у периоду између два светска рата у Смедеревској Паланци најчешће састојала из два дела, преподневног и поподневног. Већина градских породица имала је доста рођака на селу, који су на славу долазили пре подне и остајали на ручку, као што је био обичај на селу. Поподне, у госте је долазило грађанство које је послуживано на специфичан начин. Тај поподневни део славе се још називао и „примање”. Домаћин би такозвану „славску собу” наместио клупама и столицама (које су у случају пријатног времена могле да се поставе и у дворишту) и ту сместио госте. Они су затим били послуживани искључиво славским житом, вином, ракијом, ситним колачима и кафом.⁵⁸ Обичај је био да се за славу спреми неколико врста колача, некад и десет или петнаест, али је сваки гост, по неписаном правилу, узимао само три колача. Пошто је узео своја три колача, гост би добио кафу која је

⁵⁴ Љуба Радисављевић, стр. 2.

⁵⁵ Часлав Влајић, стр. 2.

⁵⁶ Марија Паула Благојевић и Марија Јаковљевић, стр. 2.

⁵⁷ Александар Митровић, стр. 4.

⁵⁸ Исто.

била дискретан знак да је време да своје место на клупи или столици уступи другом госту и захвали домаћину на гостопримству.⁵⁹

Породица Плејуст редовно је виђана на славским „примањима”, махом у кућама људи са којима су се иначе виђали или пословно сарађивали. Крсна слава као јединствено српски обичај, била је Французима веома интересантна. То је за њих било место где су упознавали своје нове суграђане, где су били у прилици да науче понешто о њиховом менталитету, култури, навикама... Они су такве посете схватили озбиљно и на славу на коју су позвани одлазили су породично. Пошто је сезона слава зими, да не би код домаћина стигли са прљавом обућом, осмислили су „систем” преобувања. Како су се аута врло брзо одрекли, на славе су ишли двоколицама, до којих су стизали обувајући специјалне „каљаче” преко обуће које су скидали тек на улазу у кућу у којој се славило.⁶⁰ У кући домаћина, имали су исти третман као и други гости и пролазили су исту процедуру послуживања. Оно што им се чинило неразумљивим, био је обичај да се узму само три колачића иако је на послужавнику стајало најмање десетак врста колача. За онима које нису успели да пробају, неутешно су жалили.⁶¹ На српским славама их је нарочито забављао приказ који су представљале девојке које су послуживале. У већини градских кућа био је обичај да се за послуживање на слави ангажује неколико девојака пошто је број гостију који су долазили на славу, односно на честитање славе био велики. Те девојке су морале да воде рачуна ко се од гостију колико пута послужио и када је време да добије кафу и да потом оде. Слика тих девојака које су биле „на мукама” ужурбано се преслишавајући ко је и када добио колико колача била је Французима бескрајно симпатична и забавна.⁶²

Уопште, односи са локалним становништвом били су увек добри. Пре него што су дошли у Југославију, по сведочењу Мими Плејуст, већина њих није ни знала где се налази Србија или Југославија али су били свесни да иду у пријатељску земљу и међу људе који су наклоњени Француској и Французима.⁶³ Отац породице, Анри Плејуст старији, због савезништва у Првом светском рату веома је ценио Србе и било му је драго да живи међу њима. И поред тога све их је, по доласку, изненадило у којој мери је изражавано то пријатељство. Према њима су сви били предусретљиви, отворени, непосредни, спремни да помогну...

Са друге стране и слика коју су Срби имали о њима била је веома позитивна. Свуда су прихватани као људи високе културе, вредни, поштени

⁵⁹ Исто, стр. 5.

⁶⁰ Марија Паула Благојевић и Марија Јаковљевић, стр. 4.

⁶¹ Исто, стр. 5.

⁶² Исто.

⁶³ Марија Паула Благојевић II, стр. 2.

и окренути породичним вредностима. Иако су били много бољег имовног стања живели су релативно скромно и нису се постављали изнад других добродостојећих породица у Смедеревској Паланци.⁶⁴ Према локалном становништву односили су се са пуно увиђавности, што су људи веома ценили. Уколико је неком њиховом разговору, било пословном било приватном, присуствовао неко од домаћих људи, користили би искључиво српски језик за споразумевање, што је доприносило својеврсној атмосфери поверења. Није била реткост и да су им се људи обраћали за помоћ, махом новчану, коју обично нису никоме ускратили.

Као послодавци остали су упамћени као изузетни професионалци који су се према радницима односили са поштовањем и коректно их плаћали, често боље него неки домаћи фабриканти. На послу, Анри Плејуст млађи, иако инжињер, није се либио да стане за струг и у радничком комбинезону, заједно са радницима, одради неки посао.⁶⁵ Заузврат, од радника су тражили посвећеност раду, прецизност и педантност. И према послузи су се односили на сличан начин. Пре свега у кући се знало шта је чији посао и свако је био плаћен тачно за оно што је радио. Обезбеђивали су им пристојан смештај, исхрану и увек бољу зараду од оне коју су могли да добију на другом месту.⁶⁶

Готово идилични односи породице Плејуст са својим новим суседима нарушени су само у једној прилици, у данима након атентата на краља Александра II Карађорђевића у Марсеју. Исте вечери, њихов пријатељ, командант пука послао је једног војника да њих, али и друге Французе у граду, упозори да не излазе из својих кућа због револта домаћег становништва према Француској у којој је смртно страдао краљ.⁶⁷ Као знак жалости, они су на својој кући истакли државну заставу са једва приметним црним флором, у складу са обичајима у Француској, уместо црног барјака како је то рађено у Србији. То су многи протумачили као провокацију и пркос па су многи пролазници, претећим стискањем песница и погрдним повицима изражавали свој револт. Срећом, све се завршило на томе и већ после неколико дана све се вратило у нормалу.⁶⁸

Колико су односи између Француза и Срба у Смедеревској Паланци били добри и колико су се једни према другима односили без предрасуда сведочи и удаја Марије Плејуст за младића српске националности, непосредно пред почетак Другог светског рата. Брак је склопљен након једне године вереничког периода, у складу са ондашњим обичајима. Родитељи

⁶⁴ Марија Паула Благојевић I, стр. 5.

⁶⁵ Часлав Влајић, стр. 1.

⁶⁶ Марија Паула Благојевић I, стр. 4.

⁶⁷ Исто.

⁶⁸ Марија Паула Благојевић и Марија Јаковљевић, стр. 2.

Марије, односно Мими Плејуст како су је сви звали, пристали су на тај брак без предрасуда пошто је у питању био младић који је радио у њиховом предузећу и кога су познавали као поштеног и вредног радника.⁶⁹ Због верских разлика склопљен је грађански брак а оба супружника су задржала своју веру. Због тога, у њиховом дому су се без разлике празновали и католички и православни верски празници.⁷⁰

Рат, разочарање и одлазак из Југославије

После неколико проблематичних година, периода привикавања на нове услове и рашчишћавања пословних односа са *Јасеницом АД* чинило се да је долазило време када је породица Плејуст могла да се нада благостању. То, међутим, није дозволила све тежа политичка ситуација у Европи која је неминовно водила новом рату. Одвојени од своје матице, Французи у Паланци су били неми посматрачи све већег урушавања француске моћи у Европи и све већег успона Немачке, земље коју су сматрали непријатељском.⁷¹ Традиција француско-немачког сукобљавања оцртавала се тако и у схватањима породице Плејуст. Они су били сведоци и све већег утицаја Немачке у Југославији, што им је уливало додатно неспокојство.

Тај осећај неспокојства потенциран је и све чешћим распитивањем југословенских власти за могућности *Предузећа Анри Плејуст* да ради за војне односно ратне потребе државе. О томе су сведочили и учестали позиви на војне вежбе које је од пролећа 1940. године добијао супруг Марије Плејуст, Радован Благојевић, што је додатно забрињавало породицу. Дирљива је упорност са којом је стари Плејуст покушавао да свог зета ослободи војне обавезе. Већ средином јуна 1940. године он је од Индустрijског комитета Штаба прве армијске области у Новом Саду тражио да се Радован Благојевић ослободи сваке војне обавезе тврдећи да би без њега производња у појединим одељењима фабрике била потпуно онемогућена.⁷² Да би био што уверљивији, Плејуст је наводио како је његов зет у преузећу био задужен за вођење поверљиве документације, за технички рад у дирекцији, за набавку материјала и за заступање предузећа пред југословенским властима. Без њега, један део радника би остао беспослен а предузеће не би могло да извршава евентуалне радове за југословенску војску.⁷³

⁶⁹ Марија Паула Благојевић I, стр. 2–3.

⁷⁰ Исто, стр. 3.

⁷¹ Марија Паула Благојевић II, стр. 3.

⁷² АЈ, 65-554-1274, Допис Предузећа Анри Плејуст Индустрijском комитету Штаба прве армијске области у Новом Саду, препис без броја, 4. март 1941. године.

⁷³ Исто.

Нешто касније, и Одсеку за мобилизацијске послове при Министарству трговине и индустрије Плејуст је ставио до знања да ће његово предузеће моћи да извршава свој ратни задатак само под условом да се војне обавезе ослободи Радован Благојевић, истовремено тражећи од тог одсека да интервенише код Индустијског комитета Штаба прве армијске области да се он заиста и ослободи.⁷⁴ Сви напори Анрија Плејуста да поштеди свог зета мобилизације, чак и по цену обустављања производње за војску остали су без резултата: 1. априла 1941. године Радован Благојевић је мобилисан па је почетак немачког напада на Југославију, само неколико дана касније, дочекао у униформи.⁷⁵ Тек тада, са избијањем рата у Југославији, наступили су за породицу Плејуст тешки дани.

Након пада Француске у пролеће 1940. године читава породица је доживела шок, а нарочито стари Плејуст који дуго није могао да се помири са тим. После тога, они више нису имали куда да се врате већ су остали у Југославији да заједно са својим суграђанима Србима деле исту судбину. Када је 1941. године дошло и до немачке окупације Југославије породица се нашла у незавидној ситуацији. Са статусом странаца из окупиране земље у исто тако окупираној земљи морали су да стрепе за своју безбедност. Наступила је и привредна криза, послова је било све мање па и фабрика није била успешна као раније.

Немачке окупационе власти су убрзо по успостављању своје команде у Смедеревској Паланци одузеле старом Плејусту оружје, иако је у питању било ловачко наоружање. Реч је била о ловачким пушкама уникатне израде које је Плејуст, заједно са својом ћерком Мими која је била једина девојка-ловац у граду и околини, користио и у Југославији.⁷⁶ Један од немачких официра долазио је касније током рата са понудом да те пушке, које су имале и изузетно богату резбарију и специјалне кожне футроле, откупи од Плејуста али је он то одбио.⁷⁷ Период окупације Србије од априла 1941. до октобра 1944. године био је за породицу Плејуст време искушења и притисака Немаца да њихово предузеће ради за потребе немачке војске.⁷⁸ Немци су чак у више наврата нудили и да фабрику откупе. Стари Плејуст, свесно ризикујући, упорно је одбијао такве понуде не желећи да, као носилац Легије части коју је стекао у рату против Немачке, сада ради за те исте Немце. Због тога је морао да отрпи повремене реквизиције материјала,

⁷⁴ АЈ, 65-554-1274, Допис Предузећа Анри Плејуст Индустијском комитету Штаба прве армијске области у Новом Саду, препис без броја, 1. април 1941. године.

⁷⁵ Исто.

⁷⁶ Марија Паула Благојевић II, стр. 3.

⁷⁷ Исто.

⁷⁸ Марија Паула Благојевић II, стр. 3.

⁷⁹ ИАВВ, фонд Ратна штета, Пријава ратне штете Предузећа Анри Плејуст бр. 211/XII, списак бр.1: Реквизиције за време окупације.

алата и машина из своје фабрике које су Немци односили без икакве надокнаде. Немци су односили све од писаће машине преко француских кључева, лима, дасака и сијалица до колица за песак и сличних ствари. Једном приликом су чак својим камионима срушили и главну капију на улазу у предузеће.⁷⁹ И поред тога, сви су се надали завршетку рата и бољим данима. Међутим, старији Анри Плејуст није доживео крај немачке окупације преминувши у лето 1944. године, непосредно пред ослобођење Србије. Остали чланови породице нестрпљиво су очекивали крај окупације надајући се да ће се све вратити на старо и да ће фабрика поново почети успешно да ради као раније. Предузеће је, међутим, током рата претрпело знатну штету. Реквизиције од стране Немаца коштале су предузеће близу 30.000 динара, прирези за издржавање окупационе војске износили су за све ратне године око 130.000 динара, прирези за издржавање југословенске армије током 1945. године изнели су близу 90.000 динара, штета услед блокаде новца и секвестра предузећа је износила око 95.000 динара док је само штета услед замене новца после рата износила преко 860.000 динара.⁸⁰ Од одштетног захтева који је износио укупно 992.000 динара, послератне власти признале су као ратну штету само износ од 682.000 динара.⁸¹

Супротно њиховим очекивањима, нове власти су на Французе у Паланци гледале са подозрењем и неповерењем видевши у њима капиталисте, изабљиваче и народне непријатеље, а без икаквог основа. Иако је фабрика радила више-мање нормално, за породицу Плејуст уследио је живот „на тачкице”, живот људи који су стално били под присмотром због својих, сасвим природних и нужних, контакта са француском амбасадом у Београду. Њихово предузеће избегло је први талас национализације 1946. године али је стављено под управу месних власти тако да је Анри Плејуст млађи, до краја рата директор и власник предузећа, постао обичан службеник.⁸² Неколико највреднијих машина које су служиле за израду зупчаника (две машине типа глизон, једна машина типа бирнацки и једна машина типа маг) је однето из предузећа и стављено на располагање Министарству народне одбране ФНРЈ.⁸³ Међутим, месецима касније и сам Анри Плејуст је могао да се увери да су те машине стајале на железничкој станици у Младеновцу, где су потпуно зарђале а да нису послужиле ничему.⁸⁴ Тек 1948. године

⁷⁹ ИАВВ, фонд Ратна штета, Пријава ратне штете Предузећа Анри Плејуст бр. 211/ХП, списак бр.1: Реквизиције за време окупације.

⁸⁰ Исто, списак бр.1, 2, 3, 4 и 5.

⁸¹ ИАВВ, фонд Ратна штета, Закључак Комисије за ратну штету среза Јасеничког бр. 211/ХП, 20. август 1945. године.

⁸² Марија Паула Благојевић II, стр. 3.

⁸³ Архив Србије, фонд Министарства финансија НР Србије (Г 233), кутија 836, Решење Владе НР Србије, препис без броја и датума.

⁸⁴ Марија Паула Благојевић II, стр. 3.

уследио је и најтежи ударац – национализација предузећа. Изгледало је да ће преузеће Анрија Плејуста успети да избегне национализацију пошто није поменуто на званичном списку предузећа која је требало национализовати према закону о национализацији индустријских предузећа из 1948. године који је заправо представљао допуну онога из 1946. године.⁸⁵ Међутим, месец дана касније, преузеће је ипак национализовано.⁸⁶ Власник предузећа није никада добио писано решење о национализацији па је покушавао да ту одлуку југословенских власти опозове чак и преко Француске амбасаде у Београду.⁸⁷ Овакав однос власти нове Југославије према њима изазвао је осећај дубоког разочарања, пре свега јер су чланови породице Плејуст навикли да се према њима сви опходе пријатељски и благонаклоно. Након једногодишње неуспешне борбе да поврати фабрику, Анри Плејуст млађи са мајком, супругом и четворо деце напушта 1949. године Југославију поневши са собом само неколико кофера, јер су им власти дозволиле само продају зграда за становање и намештаја.⁸⁸ У тих неколико кофера стало је свих 15 година живота које је породица провела у Југославији. Мими Плејуст, удата Благојевић, остала је са својом новом породицом у Смедеревској Паланци где и данас живи.

Боравак породице Плејуст у Југославији оставио је великог трага, пре свега на људима који су их познавали, који су радили за њих или се са њима дружили. Несумњив је њихов позитиван културолошки утицај на средину у којој су живели, пре свега захваљујући њиховој потпуној интеграцији у ново друштвено окружење у коме су се нашли. У том смислу, начин живота ове породице и њихова свакодневица нераскидиво повезана са животима њихових суграђана пре је изузетак него правило, поготово ако се узме у обзир да су у исто време али у много већем броју у Бору боравили Французи који су живели у посебном, строго одвојеном насељу, где су имали своју школу, цркву, лекаре и врло ограничене контакте са домаћим становништвом.

---

⁸⁵ АС, Г 233, кут. 837, Списак регистрованих индустријских предузећа која нису обухваћена Законом о национализацији.

⁸⁶ Службени гласник НР Србије, бр. 26, Исправка указа Президијума Народне скупштине НР Србије о проглашењу предузећа која су од значаја за републиканску привреду од 7. маја 1948. године, 12. мај 1948. године, стр. 127.

⁸⁷ Марија Паула Благојевић I, стр. 2.

⁸⁸ Исто.

Summary

Everyday-Life of the French Family Playoust in Serbia and Yugoslavia (1934–1949)

Key words: *France, Serbia, Yugoslavia, the Playoust family, everyday life, economic relations, Smederevska Palanka*

Many firms with foreign capital, among which the French one made up a considerable part, were active in Yugoslavia during the inter-war period. The investment of capital didn't signify only investment of money or transfer of technology and know-how, but also circulation of people and ideas which often connected quite distant countries. Part of that „living bridge” which connected Yugoslavia and France in that way, were members of the Playoust family who moved in 1934 as a consequence of the great economic crisis, together with their firm for making cogs and machine-maintenance, from Tourcoing, a well-known centre of textile industry, to Smederevska Palanka.

In this small town where the initial industrialization was only just beginning and which harbored only few Frenchmen who worked in the *Jasenica* wagon factory, which was also owned by French capital, the Playoust family, comprising several generations, was compelled to introduce considerable changes in their way of life so as to blend with the local community. These changes included changes in lodging, clothing, food, everyday life-rhythm, doing business, associating, education... The result of these changes which were quite small in some segments of life and very significant in others, was a very successful integration, particularly of the younger family members in the social environment in which they elicited credit and respect of their Serbia fellow-citizens. With these same fellow-citizens the Playoust family survived all the tribulations of the WWII, only to be unexpectedly bitterly disappointed after it: in the course of nationalization they were deprived of their firm and everything they acquired in Yugoslavia until 1949. When they left, they took along only fifteen years of experience of living and working in a country they thought they had got acquainted with.